
IN MEMORIAM

FANNY DE SIVERS
26. X 1920 – 22. VI 2011

Viimane Fanny de Siversilt saadud kiri kannab kuupäeva 22. veebruar 2011 ja algab lõiguga:

„Armas Jüri! On rõõm näha, et Te suudate ikka nii palju huvitavaid asju ette võtta. Teie kirjale lisatud luuletused väärivad tähelepanu, aga Teie sõber Athanase on mulle täiesti tundmatu. Peab teadma, et prantslased eelistavad proosat, ja isegi suurte ajalehtede kirjanduslisades on suhteliselt vähe juttu luuletajatest. Rahvas tahab „lugusid“...”

Tegelikult jõudsin Fannyt silmast silma näha vaid üheainsa korra, see oli palju aastaid tagasi Tartus. Ma ei mäleta täpselt, kuidas meie tookordne põgus tutvus elustus. Kas ehk sellepärast, et neli-viis aastat tagasi saatsin Fannyle kellegi palvel ümbrikutäie iga-suguste maade postmarke, millega ta tahtis rõõmustada oma väikest naabri-poissi? Igal juhul pärast seda hakkasi-

me vahetama pühadetervitusi ja kaarte. Lootsin Fannyga isiklikult kokku saada 2007. aasta märtsi lõpus, kui kaasjuhendajana olin kutsutud Katre Talviste doktoritöö kaitsmisele Pariisi. Siiski tuli midagi vahele, teoks see plaan ei saanud.

Tihenema hakkas meie kirjaside Fannyga pärast seda, kui olin talle maininud Tartu Ülikooli Kirjastuse uut esseistikasarja „Kaasaegne mõte” ja teinud ettepaneku kaastööks. Sari ei ole mõeldud artiklikogudeks või teaduslik-traktaadilikeks kirjutisteks. Leida tänapäeva maailmas head esseistikat selles vaimus, nagu kirjutas oma „Esseed” renessansis Michel de Montaigne – vaba, isiklik, kuid filosoofiliselt keskendatud arutlus –, ei ole lihtne. Teadsin hästi, et Fanny ongi üks neid väheseid eestlasi uue sajandi hakul, kes üldse oleks võimeline end selles nõudlikus žanris väljendama. Eelarvamuse, mida siit-sealt olin kuulnud – et Fanny lood on kristlik-katoliiklik vagajutt, mis usuleigele maarahvale suurt midagi ei ütle –, lasin kõrvust mööda. Michel de Montaigne, renessansi algupäraseim mõtleja, kes oma esseistikas võis järjest ehmata vabameelsusega ja keda mingid usutabud ei kammitse- nud, oli tõsine kristlane ja katoliiklane.

Fanny haaras kaastöö mõttest kohe kinni, lubas raamatu kirjutada. Pärast seda helistas ta mulle sagedamini, hoides mind töö käiguga kursis. 20. jaanuari 2010 postitemplit kandvas suures ümbrikus saabuski Prantsusmaalt käsi-kiri – sugugi mitte varasemate lühiesseede kokkusobitatud kimp, vaid

täiesti selgepiiriline uus ja terviklik esseistlik teos. Imetlesin Fannyt piirilt!

Raamat „Jumala loomaaed – tuttav tundmatu maailm” ilmus Fanny 90. sünnipäeva eel. Nii nagu Fanny kannatliku leebusega oli parandanud arvutiteksi jäänud vead (ta ise arvutit ei kasutanud, algkäsikiri oli masinakirjas), kannatas ta ära ka raamatu suurema koguse posti teel saatmise esialgse tõrke. Kuigi arvutikurat oli seletamatul viisil viimasel hetkel üleminekul ühelt leheküljelt teisele kustutanud kusagil pool lauset, võttis Fanny ka seda mõistva huumoriga ega pahandanud sugugi. Raamatu ilmumise üle oli ta ülimalt õnnelik.

Vahest jäigi see raamat Fanny filosoofiliseks lõppsõnaks. Omamoodi kummalis-õnneliku kokkusattumusena olin ise sel ajal Fannyst sõltumatult, eeskätt Montaigne'i ja Juhan Liivi mõttemaailma toel hakanud selgemini tajuma neidsamu asju, mille üle arutles Fanny: kuidas ometi on võimalik, et nii pikki sajandeid on inimene (eeskätt mees) pidanud end ülemaks muust loodusest ning lubanud endale selle suhtes kõige jõhkramaid vägivallategusid? Juhan Liiv võtab nukralt kokku sellisama äratundmise luulelises mõttekiljus, mille leidsin käsikirjast ja mis esmakordselt ilmuski trükis alles mulu Juhan Liivi mõtteluule kogumikus „Oh, elul ikka tera on” (Tänapäev, 2010):

*Hing on küll igal ühel,
ilma hinge ei ole kellelgi.
Ja on maailmal üks ühine hing ka:
inimene sest ju aru ei saa.*

Inimese = mehe vägivallateod selle „ühise hinge” – nii looduse kui ka Jumala – vastu ongi Fanny arutluste peateema, kusjuures eriti on tal südame peal küsimus sellest, kuidas seletada kristliku kiriku ja ilmaliku teaduse –

näilik-väidetavalt tarkust representeerivate süsteemide – sajanditepikkust aktiivset kaasosalust neis vägivallategudes.

Peatükis „Küsimärk kannatuse kohal” kirjutab Fanny: „Loomade kannatus on määratu. Nagu inimeste kannatus, on see arusaamatu ja sellepärast jahmatav. Keegi pole veel osanud ära seletada, mida tähendab füüsiline valu. Kui jalg astub klaasikillule, siis võib võtta torget hoiatusena. Aga vähihaiguse lõppstaadiumis, kus keegi enam aidata ei saa – kuidas seletada seal seda kohutavat valu, millele ei leia enam mingit otstarvet? Ja miks kardab iga elav olevus surma, kuigi surm paisatab olevat bioloogiliselt normaalne?”

Selliseid küsimusi saavad esitada üksnes väga targad, julged ja õilsad inimesed. Filosoofide ajalooline peavägi koosneb meestest. Nemad on üha otsinud lunastust teadmistest ja teadusest. Osa naised on küll nende arutlustega kaasa kajanud, kuid tugeva algupäraga mõtlejaid, neid, kes mehemõtte suurtes peajoontes sõandaks kahelda, on naiste seas siiski seni leidunud vaid üksikuid. Neid napib suurtelgi rahvastel. Seda uhkemad võime olla, et meil siin väikesel maal on sündinud mõned silmapaistvalt avara vaimusega naised, Fanny de Sivers kindlasti nende esireas.

Fannyga ühendas meid veel meie sünnilinn Pärnu, mõnegi postkaardi saatsin talle sealt. Sõjajärgses Eestis Vabariigis õppis Fanny Isak Pärnu tütarlaste gümnaasiumis, kus kaua enne teda oli varajast valgustust saanud Lydia Koidula, meie ärksate naiste suur vaimuema. Tartu Ülikoolis õppis Fanny romaani keeli ja kunstiajalugu (1938–1941). Perekonnanime Sivers sai ta abielludes. Koos baltisakslasest abi-kaasaga suundus ta 1941. aastal Saksa- maale, kus tema õpingud jätkusid Breslau ja Würzburgi ülikoolis. Noorte eesti vaimsete naiste eliiti kuulus sõja

eel ka Aita Kurfeldt, meie „Don Quijote” tõlkija. Tema oli mõnda aega baleriin Estonia teatris. Samasugust loovusliku mitmekülgust ilmutas Fanny, kes Breslau-perioodil tegutses Neisse linateatris tantsijannana.

Alates 1949. aastast sai Fanny elupaigaks Pariisi-lähedane Montmorency linnake. Ta täiendas oma teadmisi veel Pariisi ja Lundi ülikoolis. Mõnda aega pärast sõda töötas ta tõlgina, kuid pikemaks ajaks ja püsivamalt sai tema tööpaigaks Pariisi teadusuuringute riiklik keskus. Sealne tegevus keskendus etnogrammatikale, läänemeresoome keeltele, suulistele pärimustele ja kõnekeelele. Fanny uurimistöö vilju hakkas ilmutama alates 1970. aastatest ka kodumaal ajakirjas Keel ja Kirjandus. Kuigi Fannyst kümmekond aastat vanem usu mõtleja Uku Masing elas Eestis pärast sõda ametlike ringkondade põlu all, sai temagi Keeles ja Kirjanduses oma uurimuslikke käsitlusi ida folkloorist avaldada. Mõlemal juhul olnuks aga mõeldamatu siinses trükisõnas esineda filosoofilise kallakuga kirjutistega. Prantsuse keeles koondasid Fanny lingvistilis-kulturooloogilise teadustöö vilju Pariisi kirjastuses L'Harmattan ilmunud raamatud: „Parlons estonien – une langue de la Baltique” („Baltikumi keel: räägime eesti keeles”, 1993) ja „Parlons live – une langue de la Baltique”

(„Baltikumi keel: räägime liivi keeles”, 2001).

Eestis uuel iseseisvusperioodil ilmunud esseistlikest raamatutest, mis tegid järjest nähtavamaks Fanny vaimse isiksuse, olgu siin nimetatud „Ma-teeriasse kootud palve” (1992), „Surra, kui oled veel noor” (1993), „Kristliku kultuuri sõnu eesti keeles” (1997), Johannese evangeeliumi kommentaar „Alguses oli sõna” (2000), „Paastuaja kirjad eesti sõpradele”, „Jõuluaja kirjad eesti sõpradele” ja „Ühelt kaldalt teisele: mõtisklusi surnupüha puhul” (kõik kolm 2003) ning „Haigus võib avada aknaid” (2006).

Tulles tagasi siinse järelehüüde alguse juurde, palusin Fanny abi mõnede katoliiklike terminite tõlkimisel bulgaaria-prantsuse luuletaja Athanase Vantchev de Thracy valikkogus „Vinum mysticum”. Fanny jagas mulle lahkelt selgitusi. Tänavu ilmuva raamatu palgellehe pöörde tänuavalduses aga tõrgub meel Fanny nime leinaraami panevast. Sel, kes nii jäägitult ja ikka rõõmsal meelel on uskunud ja armastanud kõiksuse vaimu ja selle loodud maailma, ühtviisi kõike elavat, ei saa olla tõkkeid siinsest kestmaks eluks.

JÜRI TALVET